

DIDAKTIČKO - METODIČKE OSNOVE REALIZACIJE IDEJNOSTI U PROCESU VOJNOG OBRAZOVANJA

Bitan elemenat svih vaspitno-obrazovnih nastojanja u armiji je težnja da se formiraju takve ličnosti koje će odgovarati idejnim uzorima i stremljenjima konkretnog društva, armije i načina vođenja rata. To se osobito zapaža danas, u svim savremenim armijama. Logično, pri tome se rukovodi neposrednim interesima vladajućih klasa, odnosom društvenih snaga, karakterom i ciljevima armija i faktorima rata. Čak se može reći da su ta nastojanja u vaspitno-obrazovnom procesu utoliko intenzivnija i šira ukoliko su nepovoljniji opšti socijalni odnosi ukoliko su nazadnije društvene snage i društveni odnosi, odnosno ukoliko su reakcionarniji i društveno manje prihvatljivi ciljevi koje ima određena armija.

Bilo bi, međutim, pogrešno iz ovoga izvesti zaključak da socijalističko društvo i armija mogu zapostaviti, zanemariti brigu za razvijanje idejnosti i da će to doći kao rezultat „automatskog” delovanja socijalističkih društvenih odnosa. „Nekome može izgledati da to nije naročito važno i da ovakav lik čovjeka i vaspitanja koje mi želimo dolazi samo po sebi. Ali to nije tačno. To je jedan dugotrajan proces u koji se društvo mora miješati, jer ništa samo po sebi ne dolazi”.¹ Napredni društveni odnosi, progresivna stremljenja i naučnost obrazovnih sadržaja samo olakšavaju da se to postigne, ali oni pretpostavljaju i svestran napor subjektivnih snaga u svim oblastima društvenog života (posebno u procesu obrazovanja) i u svim periodima razvoja ličnosti. Suština idejnosti je u razvijanju naučnog pogleda na svet koji se mora sistematski izgrađivati. On je, u prvom redu, posledica vaspitno-obrazovnog rada u celini, mada i drugi „stihijni” činioци u tome imaju određenu ulogu.

Razvijenost idejne svesti je od posebnog značaja za Armiju, jer je svesno prihvatanje određenih ciljeva i spremnost da se za njih bori i žrtvuje uslov borbenog funkcionisanja armije i izvršavanja zadataka. Zato je postizanje takve idejnosti briga svih u armiji. U tome nesumnjivo osnovnu funkciju ima dobro organizovanje procesa obrazovanja, pošto je to najracionalniji vid sticanja znanja, veština i navika i svestranog razvijanja ličnosti pojedinaca i kolektiva (jedinice). Pri tome je značajna činjenica da bez sticanja znanja nema stvarnog vaspitanja, posebno idejnog, te je proces obrazovanja glavna osnova vaspitanja i samovaspitanja, ali se i ostali oblici ne smiju potceniti i zapostaviti. Bez idejnosti obrazovanja ne bi se posti-

¹ Tito, *Govor i članci*, knjiga IX, str. 104.

gli ni osnovni vaspitni zahtevi, jer sve ostale aktivnosti ne pružaju takve mogućnosti kakve pruža obrazovanje.

Ako prihvatimo zahtev za idejnošću obrazovanja kao bitan², postavlja se pitanje: koji su osnovni didaktičko-metodički problemi njegove realizacije?

Opšta analiza procesa obrazovanja ukazuje da postizanje uspeha zavisi od: cilja, kvaliteta sadržaja, organizacije (oblika, metoda, sredstava i dr.) i faktora vaspitno-obrazovnog rada u celini.

Cilj obrazovanja i razvijanje idejnosti. U postavljanju cilja vaspitanja i obrazovanja u Armiji potrebno je da se prvo jasno odrede zadaci u pogledu idejnosti. Bilo bi neprihvatljivo projektovanje određenog lika socijalističkog čoveka koje ne bi sadržavalo idejnu razvijenost. Međutim, izaziva dilemu: da li je idejnost dimenzija, deo, ceo cilj, ili je opet njegov kvalitet?

Razlike između ovih shvatanja su značajne: ako se idejnost uzima kao deo cilja onda je time ona ograničena i nju bi, teorijski uzeto, bilo moguće realizovati čak i nekom parcijalnom aktivnošću u okviru vaspitno-obrazovnog procesa. Na ovome se zasnivaju mišljenja da je idejnost isključivo stvar neke od vrsta nastave (u našem slučaju političke, odnosno izučavanja ideološko-političkih predmeta). Zastupnici ovoga ističu da isto tako, kao što ostali nastavni predmeti imaju zadatak razvijanje ovih ili onih znanja i sposobnosti, ideološko-politički predmeti služe razvijanju idejnosti. Pri ovome se čak ne uočavaju razlike između idejnosti vaspitanja i idejnog obrazovanja, kao i sva kompleksnost idejnosti.

Drugo shvatanje idejnosti polazi od toga da je idejnost vezana za celinu cilja tj. da vaspitno-obrazovni proces bude usmeren na to da se njime u celini postiže socijalistička idejnost i razvija materijalističko-dijalektički pogled na svet. Ovaj smisao idejnosti polazi od opšte prirode cilja i opštih psihološko-didaktičkih karakteristika procesa obrazovanja. Prihvatajući to, jasno je da se idejnost ne može realizovati parcijalnim aktivnostima, već celokupnim vaspitanjem, u svim oblastima. Sve vaspitne i obrazovne aktivnosti moraju posedovati idejnost kao svoj bitan kvalitet. Ona se ne može postići ako se shvati kao pojedinačna, specijalizovana aktivnost.

Kad se uzme zahtev za idejnošću u tom značenju prirodno je da se ona tada shvata podjednako bitnim i za proces vaspitanja i za proces obrazovanja. Idejnost obrazovanja je uslov, racionalna podloga za idejnost vaspitanja, a izgrađeni naučni stavovi i napredan pogled na svet doprinose jačanju idejnosti obrazovanja.

Idejnost se postiže naučnošću gradiva i najracionalnijim i najefikasnijim oblicima i metodama nastave. Drugim rečima, idejnost je problem odnosno sadržaj i forme, adekvatnog izbora materijala i njegove didaktičko-metodičke realizacije.

Osnovna usmerenost našeg vaspitno-obrazovnog cilja jeste razvijanje slobodne moralno jake, smele i hrabre ličnosti, subjekta koji

² Suštinu i mogućnosti razvijanja idejnosti u vaspitno-obrazovnom radu u Armiji autor razmatra u članku pod gornjim naslovom u *Vojnom delu* br. 1.

je u mogućnosti da stvaralački deluje, spremnog i sposobnog da uspešno brani socijalističku otadžbinu.³ Razvijanje svesti o ljudskom dostojanstvu, o pravima i dužnostima, o drugarstvu i uzajamnoj saradnji, takođe je neophodan elemenat vaspitno-obrazovnog cilja. On u sebe mora uključivati i izgrađivanje revolucionarne perspektive, aktivnosti i inicijative i drugih pozitivnih osobina ličnosti i jedinica.

Ostvarenje idejnosti zavisno je i od određenog međuticaja, uravnoteženosti dejstva svih faktora vaspitno-obrazovnog procesa: nastavnika, gradiva i onih koji se obučavaju. Ono je uslovljeno i međusobnom vezom obrazovanja i vaspitanja, svesti i aktivnosti onih koji se obučavaju i dr., što se takođe ističe ciljem.

Pošto je jasnoća cilja prvi uslov za uspeh, nužno je da se osim opštih postavbe i konkretni ciljevi, prema vrstama i nivoima vaspitanja i obrazovanja da bi izvođači bili precizno i jasno usmereni.

Uloga obrazovnih sadržaja. I idejno suđenje i zaključivanje i razvijanje pogleda na svet zasnivaju se na obrazovanju.

Ostvarenje ove funkcije neposredno zavisi od sadržaja obrazovanja, pošto na svakom gradivu nije moguće postizati iste vaspitne ciljeve.⁴ Ima čak i mišljenja da je, za razliku od prirodnih nauka, ostvarenje idejnosti moguće samo u oblasti ideološko-političkog obrazovanja, odnosno u oblasti predmeta koji se odnose na društvene nauke. Zaista, u nekim oblastima, i na nekim časovima, gde se gradivom obuhvataju razne oblasti društvenih znanja — ideološko-političkih, ekonomskih, pravnih i sl. (kao, na primer, u političkoj nastavi) moguće je postizati šire vaspitne ciljeve, dok u drugim predmetima (taktika, nastava naoružanja i dr.), gde se ulažu praktični sadržaji, uske praktične teme to se teže postiže. Međutim, bilo bi pogrešno ukoliko bi se i prilikom izučavanja ovakvog gradiva sasvim odrekli zahteva za idejnošću ili ako bi takvo gradivo smatrali manje vrednim. Lenjin je još ukazivao da bi za radničku klasu takav odnos prema nauci i bogatoj kulturi čovečanstva bio nedovoljan. Time bi se objektivno negirao i opšteljudski smisao vaspitanja i obrazovanja i iskrivio osnovni pogled na svet. Upoznavanje sa proizvodnjom, sa naučnim dostignućima u oblasti prirode i dr. služi, takođe, kao čvrsta baza zasnivanja pogleda na svet, na višem nivou. Zato gradivo prirodnih nauka ima određeni značaj sa gledišta idejnog vaspitanja, a služi i kao osnova za kasnija temeljnija uopštavanja i zaključke.

Ukoliko je u svesti čoveka sakupljeno više konkretnih činjenica, predstava i pojmova, utoliko su mogućna celovitija i bolja uopštavanja. Ali, značajno je da te činjenice budu u određenoj vezi,

³ U opštem uputstvu za vaspitanje i obuku u JNA se navodi: „Cilj je vojnog vaspitanja i obuke da se izgrade smeli, aktivni i hrabri, politički visoko svesni borci i jedinice, disciplinovani i odani svojoj socijalističkoj otadžbini, vojno svestrano obučeni i sposobni da tuku neprijatelja u svim uslovima”. (str. 8).

⁴ U vezi s tim Rubinštajn navodi: „Psihičke funkcije formiraju se u samom procesu njihovog funkcionisanja i bitno zavise o onom objektivnom sadržaju na kojem se formiraju”. (Problem aktivnosti i svijesti u sovjetskoj psihologiji, „*Psihologija i odgojni rad*”, Zagreb, 1964, str. 79.)

da se ne polazi od pozitivističkog shvatanja naučnosti, da se sve ne svede na golo prezentiranje i zapamćivanje činjeničnog materijala ili na eklektično prihvatanje „srednjeg puta“, „izbegavanje ekstrema“, odnosno na ideološke kompromise. Učenje mora polaziti od stvarnih uzroka, saznanja objektivnih zakonitosti, naučnih pojmova i principa. Drugim rečima, učenje se mora tako metodički organizovati da se izbegne formalizam i dogmatizam, pronađu najpodesniji oblici i metode da se lakše i bolje shvati, usvoji i poveže u sistem ono što se uči.

Za razvijanje idejnosti u prirodnim naukama naročiti značaj imaju uvodna i završna izučavanja pojedinih obrazovnih oblasti ili većih tema, na kojima se vrše osnovni pregledi, analize i izvode generalizacije. Oni mogu pružiti velike mogućnosti za idejno vaspitanje, pošto navode na zauzimanje opštih stavova, važnih za formiranje pogleda na svet u širim relacijama.

Međutim, sve zaključke i uopštavanja u vaspitno-obrazovnom radu nije moguće, a ni obavezno, u svim slučajevima direktno povezivati sa savremenošću ili ih „bojiti“ da budu „idejni“. U nekim oblastima takva veza je prirodna, jer proizlazi, logički, iz gradiva koje je izučavano i znači produbljavaње materijala. No, ima slučajeva da je takva veza indirektna, pa njeno isticanje može biti nametljivo i izazvati netačne predstave. Povezanost vaspitanja i obrazovanja sa savremenošću složena je po karakteru. Veze su tu višestruke, i ako se dozvoli pre naglašavanje sporednih veza i izvođenja zaključaka na osnovu njih, samo da bi se postigla „idejnost“, onda se odlazi u simplifikaciju i ideološki pragmatizam.

U društvenim naukama može se, istina, ostvariti neposredniji uticaj nego u prirodnim već i zato što one svojim saznanjima orijentišu na zauzimanje stavova prema određenim društvenim pojavama i životu. Ali, društvene nauke se ne mogu odvojiti od prirodnih, pošto se na njima zasnivaju i s njima prepliću, tako da u sferu čovekovog pogleda na svet ulazi njegov celokupni odnos prema svetu. Iz ovoga izlazi da je neprihvatljivo svođenje idejne funkcije vaspitanja na političku nastavu ili političko vaspitanje, odnosno idejne funkcije obrazovanja na „ideološke predmete“, bilo da je reč o školama ili jedinicama. Predmeti društvenih nauka nesumnjivo doprinose idejnosti vaspitanja, ali i ostali svojim sadržajima, prirodno-naučnom podlogom, čine nužnu osnovu razvijanja materijalističko-dijalektičkog pogleda na svet. Ako se pravilno metodički realizuju oni mogu imati, ponekad, čak i veću ulogu.

Značaj organizacije obrazovanja. Idejnost obrazovanja zavisi i od toga kako se izučava gradivo, kako se ovlađuje obrazovnim vrednostima, da li je to prihvatljivo, dokumentovano i logički uverljivo, da li se ono usvaja i ima li aktuelnu vrednost. Drugim rečima, koliko će ideje naučnih sadržaja ovladati svešću čoveka zavisi od organizacije njihovog usvajanja, od snage vaspitnih uticaja u procesu obrazovanja i dejstva starešina i kolektiva na um, osećanja, motivaciju i volju onih koji se obrazuju, odnosno od odnosa i vrste aktivnosti starešina i onih koji uče. Od toga zavisi kakvi će se moralno-

-borbeni kvaliteti svest, disciplina, odlučnost, hrabrost, aktivnost, inicijativa i dr. razviti u obrazovanika.

Ako se gradivo izučava mehanički onda učenje neće podsticati na iznalaženje novih veza i odnosa, znači, objektivno, neće doprinosti razvijanju idejnosti, jačanju svesti — izgrađivanju pogleda na svet. Ukoliko je proces obrazovanja razvijeniji, bolje organizovan i kvalitetniji, utoliko će snažnije doprinosti idejnosti vaspitanja. Ali, takođe, i dobra idejna usmerenost i pravilan pogled na svet važan su uslov daljeg razvijanja obrazovanja, odnosno pravilnog sticanja znanja. Zato napori na otklanjanju svih slabosti i zastranjivanja u procesu obrazovanja istovremeno predstavljaju i borbu za idejnu afirmaciju obrazovanja i za postizanje boljih obrazovnih rezultata.

Aktivnost — osnovni preduslov idejnosti. Uspostavljanje pravilnog odnosa između aktivnosti nastavnika i aktivnosti onih koji se obrazuju služi kao polazna osnova ostvarenja idejnosti. Iako su ove aktivnosti različite i nemaju isti smer, intenzitet i kvalitet, one su međusobno isprepletene i nalaze se u stalnoj interakciji. Priroda tih veza zavisi od niza opštedruštvenih činilaca, od uloge armije u društvu, kao i od ostalih faktora koji deluju u nastavnom procesu.

Socijalistički karakter i progresivni ciljevi naše armije omogućavaju da odnos između starešina i potčinjenih bude odnos međusobne saradnje na ostvarenju istog cilja, a ne odnos nametanja stavova. Pogled na svet ne može biti rezultat primanja utisaka sredine i uticaja drugih činilaca na ličnost, a da ličnost pri tome ostane pasivna. Pogled se razvija u aktivnoj, stvaralačkoj delatnosti, kada čovek vlastitim naporima, samostalno, ili uz pomoć drugih faktora više ili manje organizovano, spoznaje određene činjenice, razvija uverenja i izgrađuje stavove. Drugim rečima, način usvajanja ideja ne može se ograničiti na nametanje tih ideja pomoću autoriteta nastavnika, koji bi u našoj sredini bio pojačan još i ulogom koju starešina ima u vojnoj organizaciji i vojničkom životu. To bi u krajnjoj liniji izazvalo pasivnost, indiferentnost ili čak i prikrivenu konfrontaciju između onih koji se obučavaju i starešine. Idejnost je stvar dokaza i uveravanja u njihovu istinitost.

Bez umne delatnosti nema pravog učenja. Zato će i efekat obrazovanja biti utoliko veći ukoliko ličnost, pod istim ostalim uslovima, ulaže veće napore, ako kritički i stvaralački usvaja gradivo, teži da ga čulno, misaono i praktično obuhvati i da njime ovlada.⁵

⁵ „Da bi obezbedio stalnu aktivnost učesnika, nastavnik mora neprekidno da pronalazi pogodne impulse koji prvenstveno deluju psihološki i bude pozitivno samouverenje i raspoloženje učesnika, zatim, da pronalazi mogućnosti i stvara situacije koje stimuliraju i u potrebnom uzbuđenju drže čoveka. To nastavnik najsigurnije postiže ako svoje izlaganje proprati interesantnim pitanjima, ako od učesnika traži komentare, poređenja, ocene i sistematizacije, ako na svako pitanje odgovara pitanjem, a pre svega, ako stalno otkriva veze između obrazovanja i potreba čoveka, shvaćenih u najširem smislu, ako ga uvodi u rad, ako analizira radne i društvene situacije. U takvim uslovima učesnici neće biti pasivni objekti, koji registruju izložene činjenice, već aktivni subjekti u vaspitno-obrazovnom radu — saradnici i učesnici toga rada”. (Dr B. Samolovčev, *Osnovi andragogije*, Sarajevo 1966. str. 276.)

Time se povećava uloga apercepcije, razvija spoznajna moć, duže pamti naučeno i lakše i bolje primenjuje u praksi. Zato će se, na primer, postići veća idejnost obrazovanja kada starešina-nastavnik organizuje tako rad da u toku njega vojnici (pitomci) vrše razna posmatranja, izvode analize, komparacije, ako postavljaju pitanja i traže odgovore na njih, ako vrše uopštavanja i zaključuju. Takav rad osigurava visok nivo svesnosti, koja je, kao što je poznato, suština prave idejnosti. Pravilno organizovano učenje razvija misaonost i idejnost, doslednost i smelost, borbenost i sl. Ukoliko se ono organizuje u grupi, utiče i na razvijanje međusobnih odnosa, drugarstva i kolektivnog duha.

Prirodno da je odnos pune aktivnosti onih koji se obučavaju prema obrazovnim sadržajima, naročito kad je reč o vojnicima, u početku drukčiji i da se tek sistematskim radom menja. Pretvaranje vojnika iz objekta u subjekt obrazovnog rada teče sporo. Ali, ka tome mora od početka da bude usmerena aktivnost starešina. Zato je i stepen aktivnosti istovremeno i pokazatelj opšteg nivoa razvoja obrazovanika i njihovog potvrđivanja kao subjekta vaspitno-obrazovnog rada.

Drugim rečima, do svesnog odnosa prema učenju treba vojnike i pitomce dovesti vaspitnim radom koji deluje na motivaciju za aktivnost i postepeno je podiže na sve viši i viši nivo. U tom procesu neposredni uticaj starešine je obično uslov, naročito kod vojnika, za ostvarenje početne motivacije, koja se kasnije, u procesu rada, sve više razvija i dobija širu osnovu. U tom procesu starešina se mora čvrsto osloniti na postojeći nivo razvoja vojnika (pitomaca) i koristeći se njihovim potencijalnim snagama i energijom nastojati da ih orijentiše prema vaspitnom cilju.

Osim na opšte, socijalne, važno je oslanjati se i na individualne motive, pošto oni ponekad jače podstiču na aktivnost, mada imaju i određena ograničenja, jer im je etička vrednost obično nešto manja. Zato treba težiti da neposredni interesi postepeno dobiju širu svesnu i društvenu osnovu. Učiniti naše obrazovanje idejnim znači tako ga organizovati da, između ostalog razvija u vojnika i ostalih pripadnika armije sve snažnije i plemenitije motive za izvršenje zadataka i da ih sve više podstiče na dalje učenje, tako da samo obrazovanje postane izvor motivacije za dalje pojačano obrazovanje.

Potrebno je da vojnici u procesu obrazovanja ispolji maksimalnu želju da dopre do naučne istine, do korena stvari i pojava, da ne usvaja samo gole činjenice nauke već da stvaralačkim radom ovlada tim činjenicama i zakonitostima. Ali, da bi to postigao neophodno je da on ima takav položaj da može stalno, sopstvenim stvaralačkim snagama, mišljenjem, saznavati nove istine, da je okružen takvim objektivnim uslovima i takvom atmosferom, koja će mu omogućavati i koja će ga podsticati na delatnost, razvijati stvaralačke sklonosti, inicijativu, upornost i spremnost na ulaganje novih i većih napora. Ukoliko je odnos čoveka prema onome što uči svesniji, utoliko je ostvaren viši nivo idejnosti.

Jačanju aktivnosti u procesu obrazovanja doprinosi potpunije objašnjenje idejnog smisla svake teme i svakog dela gradiva.

Svest o značaju i potrebi izvršenja jednog zadatka osnovni je pokretač za njegovo objavljivanje. No, razvijanje znanja, pa i razvijanje svesti, nije samo po sebi dovoljno za snažnu aktivnost. Čovek nije samo svesno već i emotivno biće. Otuda je velik značaj razvijanja pravilnih i snažnih osećanja i drugih osnova motivacije. Ne možemo postići punu aktivnost ako bilo koja od komponenata ličnosti, ili neki od objektivnih faktora sredine budu zanemareni.

Naučni sadržaji i idejnost. Naučni pogled na svet može se razviti jedino ovladavanjem svima bogatstvima znanja. Ali, vaspitni uticaj zavisi i od organizacije ovladavanja tim sadržajima. Ukoliko je proces obrazovanja više zasnovan na naučnoj i organizacionoj osnovi utoliko postoje bolji preduslovi da bude i više idejan.

Starešina ostvaruje zahteve idejnog vaspitanja kad, na primer, izučavajući sa vojnicima gradivo, nastoji da oni spoznaju određene naučne zakonitosti, kad ih dovodi do svesnog i čvrstog usvajanja zakona i pravila, kad ih, na primer, upoznaje sa zakonitostima društvenog uređenja, s ciljevima agresora, borbom potlačenih naroda za slobodu ili kad sa njima izučava određene fizičke zakonitosti u nastavi gađanja, vezi, inženjeriji, artiljeriji, NHB nastavi i dr.

Naučnost je pretpostavka, uslov pravilnog idejnog vaspitanja ljudi. Ali da bi se ono realizovalo potrebno je delovati na ostale komponente ličnosti, a ne samo na razum. U tom kontekstu posmatrano, ne može se prihvatiti shvatanje da je zadatak vojno-stručnog obrazovanja stvaranje stručnjaka, a da je vaspitanja pripadnika armije zadatak političkog obrazovanja i sl. Ovakvi stavovi su posledica sitnog, zanatskog praktikizma u kome „nema široke perspektive odgojnog rada...” niti „povezanosti sa stvarnim, osnovnim, krajnjim ciljevima i zadacima odgoja i obrazovanja. U takvom radu nema stalne i sistematske usmerenosti prema njima”⁶. Ovakvo obrazovanje usmereno je samo na formalno sticanje „činjenica”, bez šireg sagledavanja veza i odnosa, zakonitosti i njihove funkcionalne i druge usmerenosti i zavisnosti.

Ali, upoređo sa kritikama upućenim onima koji ne obraćaju dovoljno pažnje idejnosti obrazovanja, zaslužuju kritiku i oni koji razvijanju idejnosti prilaze uprošćeno, veštački, nametljivo, kalemeći je na neadekvatne sadržaje, smatrajući da su ispunili svoj „dug” ako ističu apele i nevešto se koriste „idejnim” primerima.

Svaki fragment obrazovnih sadržaja mora da bude podređen široj celini gradiva i u nju uklopljen, mora imati određeni cilj. Sve ono što se radi u procesu obrazovanja mora biti s tim usklađeno. Jer, na primer, ne možemo na času veze razmatrati karakteristike vlasti i svojinske odnose u staroj Jugoslaviji, niti socijalističku svojinu i radničko samoupravljanje. Ne znači da se i to u vezi sa nečim ne može pomenuti, naznačiti, ali to mora biti strogo u kontekstu teme i doprinositi određenom cilju časa. U protivnom ceo čas može se pretvoriti u pričanje o svemu i svačemu.

⁶ *Odgoj i nastava u srednjoj školi*, Zagreb, 1950, str. 24.

Idejno vaspitanje ne može se svesti ni na mehaničko povezivanje obrazovnih sadržaja sa savremenosti. Ono mora proizlaziti iz njihove suštine i načina rada. Idejnost nije običan „dodatak” ili „privesak” obrazovanju. Ona nije „povezivanje” gradiva koje izučavamo sa društvenom stvarnošću, već uopštavanje koje organski proizlazi iz suštine predmeta koji se proučava, neizbežan zaključak iz čitave sume stečenih znanja. Idealizovanje ili šablonsko korišćenje iskustava i socijalističkih postignuća, radi formalnog zadovoljenja zahteva za idejnošću, umanjilo bi idejnost obrazovanja, njegovu svrsishodnost i efikasnost.

Prema tome, idejnost se ne može svoditi na „zaodevanje”, „doterivanje”, „lakiranje” naučnih zakonitosti, pošto bi to značilo da je funkcija idejnosti „osvetljavanje”, „osmišljavanje” nauke — da je zadatak obrazovanja da čoveka nauči, a idejnosti da ga „usmeri”, politički „orijentiše” i sl. Ako bi se tako radilo idejnost bi se odvajala od naučnosti a to bi značilo, sem ostalog i formiranje dvojnosti ličnosti.

Neprihvatljiva su opet i shvatanja koja idejnost i naučnost identifikuju, svodeći mehanički idejnost na naučnost ili pak, što je još teže, naučnost na idejnost. Ona imaju poznate posledice — „objektivizam”, „natklasno” shvatanje vaspitanja ili pak birokratsko, propagandno-političko tretiranje obrazovanja. Pretpostavka rešavanja ove suprotnosti je u dijalektičkom jedinstvu naučnog i idejnog i u obrazovanju koja će polaziti od ovog jedinstva.

Oblici, metode i tehnika obrazovanja. Idejna težina naučne činjenice u svesti čoveka zavisna je ne samo od njene objektivne vrednosti već i od toga kako je prezentirana, u kojim dimenzijama i kako obrazložena, saznata i usvojena. Veliku ulogu imaju zato oblici, metode i tehnike učenja. Sve je to, prirodno, uslovljeno ulogom i delovanjem starešine — nastavnika, odnosno organizatora procesa obrazovanja.

Bitno je, pre svega, da se u obrazovanju primenjuju takvi oblici, metode i tehnike delovanja koji jačaju aktivnost, koji podstiču maštu, pobuđuju psihu, vode ka udubljanju, saživljavanju i aktivnom kritičkom prihvatanju gradiva. Čulno aktiviranje je samo polazna osnova za umno aktiviranje, za kompleksno, stvaralačko usvajanje naučnih činjenica, i obratno. Tako posmatrano, posebnu vrednost imaju oblici individualnog i grupnog rada. Oni omogućavaju mnogo veće ispoljavanje pojedinaca i jače angažuju, te su i obrazovni i vaspitni rezultati učenja mnogo veći nego kod onih koji se postižu samo memoriranjem gradiva. Slično se postiže i primenom metoda: diskusije, razgovora, demonstracije i vežbanja, jer omogućavaju neposredno obraćanje na svest i uverenja, motivirajući ličnost na veću energiju u učenju.

Pogled na svet ne formira se dogmatskim prihvatanjem gotovih znanja i opštih ideja nastavnika ili udžbenika. Glavna stvar u vaspitanju je idejna ubeđenost, tj. svesno usvajanje određenih naučnih sadržaja. A to je moguće samo svesnim odnosom prema tim sadržajima, tj. ako vojnik ili starešina ono što uči svesno prihvata,

ako se svesno prema njemu odnosi, uči ga sa razumevanjem, analizira i samostalno izvodi zaključke, i ako je duboko uveren u njihovu istinitost.

Pošto se usvajanjem obrazovnih sadržaja puni vaspitni efekt postiže tek ako se to čini uz kritičku aktivnost misli (nenaučni sadržaji ne trpe kritičku misao), reakcionarne ideologije prinuđene su da traže razne metode (naročito se zloupotrebljavaju razne psihološke metode) za „utuvljivanje“, „infiltriranje“ svojih stavova, bilo da se to radi preko „formalnih stupnjeva“, „intuitivnim uživljavanjem“ ili pomoću težnje za „memoriranjem“, „objektivnim prihvatanjem gradiva“ i sl. Velika pažnja obraća se naročito na „metodu duhovnog treninga“, čiji je neposredni cilj indoktrinacija.

Pošto se naše vaspitanje i obrazovanje zasnivaju na naučnim sadržajima, to nema potrebe za primenom metoda ideološke indoktrinacije. Ali i pokušaji objektivističkog prilaznja izboru i primeni metoda su isto tako neprihvatljivi. Drugim rečima, starešina u procesu obrazovanja mora birati i primenjivati naučne metode rada, izbegavajući istovremeno svaku od navedenih krajnosti. Pri tome je značajno da se metode baziraju na psihološkim karakteristikama i da uključuju obostranu aktivnost — starešina i vojnika (pitomaca), da podstiču tu aktivnost, kritičku misao i smeo duh kod onih koji se obučavaju. Neprihvatljive su, znači, one metode koje se oslanjaju isključivo na receptivne sposobnosti čoveka i koje ne pokreću misao, ne jačaju osećanja i volju vojnika (pitomaca) i starešina i ne izazivaju sve veću aktivnost.

Tehnike učenja treba da olakšaju usvajanje gradiva, da pojačavaju efikasnost i trajnost pamćenja. Svođenje tehnika na mehanizaciju procesa obrazovanja umanjuje stvaralački stav čoveka i slabi njegovu poziciju kao subjekta obrazovnog procesa.

Kolektiv idejnost. Vaspitanje u kolektivu i za kolektiv je osnova vaspitanja u socijalizmu. Vaspitati svestrano razvijenu socijalističku ličnost moguće je samo u kolektivu gde će se načinom života, kolektivnim uticajima i usmerenim delovanjem izgraditi kolektivna svest i razviti kolektivni duh, navike zajedničkog rada i ponašanja. U procesu dinamike razvoja i vođenja kolektiv, ukoliko više sazreva svest njegovih članova, postaje subjekt od objekta vaspitnog rada.

Život u vojnom kolektivu doprinosi razvijanju socijalističke svesti i idejnosti utoliko više ukoliko je javno mnjenje kolektiva izgrađenije, zrelije i sa potrebnim autoritetom i kritičnošću zauzima stavove i donosi odluke, ukoliko je izraženija borba mišljenja i kolektivna svest. Takav kolektiv je i pozitivno idejno usmeren i snažno utiče na motivaciju zalaganja i ispunjavanja obaveza.

Kolektiv pruža široke okvire aktivnosti svojih članova. To osobito jasno pokazuju iskustva iz rada dobro organizovanih kolektiva vojnika i pitomaca. U kolektivima gde se iskorištava energija samih vojnika, njihova inicijativa, samostalni rad i stvaralaštvo, razvija se visok stepen svesti, izgrađuju pozitivne karakteristike ličnosti, ja-

čaju društvene relacije — postižu zavidni rezultati. Takvi kolektivi su motorna snaga rešavanja svih problema i izvršenja svih zadataka, te su i moćno uporište vaspitno-obrazovnog rada. Zato veći nivo idejnosti obrazovanja postižu one starešine koje dobro organizuju kolektiv i preko njega utiču na razvijanje svojih vojnika i pitomaca.

Pravilno formirano javno mnjenje usmerava članove kolektiva na zauzimanje idejnih stavova i na idejno ponašanje. Ono pomaže razvijanju slobodne borbe mišljenja unutar pojedinih grupa i celog kolektiva, podstiče vojnike (pitomce) da upotrebe svoje znanje, da pokažu svoje umne i fizičke sposobnosti i da se bore za postizanje određenih ciljeva. Razvijajući slobodnu borbu mišljenja stvaraju se povoljne okolnosti da vojnici ispolje svoja shvatanja, daje se mogućnost da naučne istine odnesu prevagu nad nazadnima u ravnopravnoj borbi, da se naučnim argumentima pobiju nazadni stavovi, ne od nastavnika (starešine) već od vojnika (pitomaca), od članova kolektiva. Time se obrazovni proces čini idejno zrelijim, efikasnijim i povezanim sa životom. Razvijanje snage kolektiva i jedinstva kolektiva zato zaslužuje posebnu pažnju.

ULOGA STAREŠINE — NASTAVNIKA U RAZVIJANJU IDEJNOSTI

Razmatrajući idejnost obrazovanja neprekidno se ukazivalo na ulogu i zadatke starešine (nastavnika). Ovde se ipak posebno ističu neke od njegovih funkcija.

Uloga i odgovornost starešine-nastavnika vezana je već za činjenicu da je on organizator procesa obrazovanja, te odlučujuće utiče na kvalitet i intenzitet toga procesa, na uverljivost prenošenja naučnih istina, na stvaranje pogodne atmosfere u toku učenja.⁷ Ali, puni idejni uticaj starešina će ostvariti (pored onoga što je rečeno) ako se i sam uživljava u naučni problem koji objašnjava, ako pokušava da problem približi mogućnostima onih koje obrazuje, ako ih podstiče da problem sagledaju, da o njemu razmišljaju, diskutuju, da sami traže rešenja.

Starešina — nastavnik je i kreator stvaralačkog odnosa prema učenju. To će on biti utoliko više ukoliko se jače oslobodi praktičizma i pravilnije se postavi prema onima koje obučava. Pri tome je potrebno imati u vidu i izvesne teškoće — činjenicu da su odnosi starešina (nastavnika) i potčinjenih (vojnika, pitomaca) u procesu obrazovanja vrlo složeni i protivrečni. U starešini je objedinjena naredbodavna, komandna i nastavničko-vaspitačka funkcija, dok je onaj koji se obučava istovremeno i potčinjeni. A upravo u takvoj situaciji, pri postojanju potencijalne opasnost od mera prinude, po-

⁷ „Vaspitač, stavljen licem u lice prema vaspitanicima, sadrži u samom sebi svu mogućnost uspeha vaspitanja. Najglavniji put čovečjeg vaspitanja jeste ubeđenje, a na ubeđenje se može uticati samo ubeđenjem. Svaki program predavanja, svaka metoda vaspitanja, ma koliko bila dobra, ako nije prešla u ubeđenje vaspitača, ostaće mrtvo slovo koje nema nikakve snage u stvarnosti”.

(K. D. Ušinski, *Izabrane pedagoške rasprave i članci*, Beograd, 1960, str. 48.

trebno je ostvariti saradnju, pogodnu atmosferu za obostranu svesnu aktivnost.

Interakcija između starešine — nastavnika i vojnika (pitomca) mora obezbediti zajednički stvaralački odnos prema onome što se izučava. Idejnost se upravo zasniva i ispoljava u tome kako se ova dva subjekta odnose međusobno i prema obrazovnim dobrima, kakve veze i uticaje međusobno ostvaruju, u kojim okolnostima i relacijama prema drugim neposrednim i posrednim faktorima.

Uticaj starešine-nastavnika se ipak naj snažnije reflektuje, pošto je on organizator rada, te od njega pretežno zavisi i atmosfera i ostali uslovi. On objašnjava i prenosi naučne činjenice prilagođavaju ih i određuje način njihovog izučavanja. Zato od njegovog stava prema tim činjenicama, od njegovog umenja, spremnosti, od toga koliko on preživljava naučnu građu i kako je eksplicira, zavisi, najčešće, i to koliko će te činjenice uticati na razum i osećanja. Ukoliko je on uspeo da podigne stepen kritičkog mišljenja onih koje obučava, utoliko je taj uticaj snažniji, mada, što je posebno potrebno imati u vidu u svim okolnostima, ovaj uticaj je takav da može odigrati odlučujuću ulogu. Tu se radi o neposrednom dodiru i njegovoj sugestivnosti, u kome je, raznovrsnim metodama i tehnikama, pridržavajući se određenih principa, baziranom na određenom autoritetu, moguće snažno uticati na stavove onih koji se obrazuju. Ove mogućnosti se danas u značajnoj meri zloupotrebljavaju radi reakcionarne indoktrinacije u nekim zemljama i armijama.

Od starešine se očekuje (i zahteva) da odlično vlada sadržajima koji se izučavaju, metodikom vaspitno-obrazovnog rada, da bude svestrano razvijen, kulturnan čovek, koji prati politička i celokupna društvena zbivanja, razvoj vojne nauke, da s elanom svakodnevno uči i usavršava se, jer samo tada biće u stanju da podigne idejni nivo svog vaspitnog i obrazovnog rada i optimalno doprinese vaspitanju svojih potčinjenih.

Idejno vaspitanje realizuje se najneposrednije u nastavnom procesu, ali, razumljivo, i ostali vidovi obrazovanja — vannastavni obrazovni rad, slobodne aktivnosti i samoobrazovanje — imaju u tom smislu krupnu funkciju. U svim tim okolnostima, kao i u procesu celokupnog života i rada — naročito životom u kolektivu — razvija se i upotpunjuje materijalističko-dijalektički pogled na svet i izgrađuju osobine ličnosti pripadnika socijalističke armije. U ovakvoj vaspitnoj situaciji socijalističko vaspitanje, ma gde se organizuje, mora težiti razvijanju svih strukturalnih delova ličnosti.

Odlučujuću ulogu sa gledišta idejnog vaspitanja ima ne samo obrazovni rad (o čemu je pretežno bilo reči) već i praktična delatnost, obavljanje različitih dužnosti i izvršenje zadataka, borba protiv propusta i popuštanja u obavezama da se zadaci izvrše i u složenim i teškim uslovima. U sistemu socijalističkog vaspitanja rad i učenje su povezani. Rad prestaje da bude izraz nužde i postaje sastavni deo ljudske suštine. To znači da je i sa gledišta idejnosti odlučujuće da se obrazovanje povezuje neprekidno sa praksom i da se osigura jedinstvo intelektualnog i delatnog.

Pukovnik
dr Ilija MRMAK